

MLADOTURSKA REVOLUCIJA

Maja Vonić

Mladoturški pokret, koje je nastao kao opozicija režimu sultana Abudl Hamida II., okupljao je različite grupacije koje su za cilj imale svrgavanje sultana i provođenje određenih promjena s ciljem očuvanja Osmanskog Carstva. Revolucija koju su poduzeli Mladoturci 1908. godine imala je za glavni cilj proglašenje Ustava i sazivanje parlamenta što je trebalo demokratizirati Carstvo i uz provođenje određenih reformi osigurati njegov opstanak. U ovom se radu obrađuje nastanak mladoturškog pokreta i njegova organizacija, pokret Mladoosmana koji je prethodio Mladoturcima i postavio temelje njihovom programu, te uvjeti koji su doveli do revolucije i njezino provođenje.

Tijekom 19. stoljeća sve je veći broj ljudi iz Osmanskoga Carstva putovao u zapadnoeuropske zemlje te su postali svjesni nazadnosti i siromaštva vlastite države u usporedbi s ostatkom Europe. Počeli su se pitati koji je razlog tog zaostajanja te što je tajna europskog napretka. Prvo su smatrali da je ostatak Europe napredniji zbog načina proizvodnje, tehničkih uređaja koje koriste u proizvodnji te zbog škola koje se razlikuju od onih u Carstvu. Međutim, uspoređujući napredne europske zemlje s Osmanskim Carstvom, došli su do zaključka da se oni najviše razlikuju po načinu života i državnom uređenju. Turci su sve više učili europske jezike, putujući Europom učili su od europskih učitelja, proširili su popis knjiga koje su čitali, a sve je to otvorilo vrata novim idejama, kao što je liberalizam i nacionalizam. Ideje Francuske revolucije, sloboda, bratstvo i jednakost, također su ušle u misli ljudi, iako je sultan nastojao to spriječiti opisujući francusku slobodu kao slobodoumlje i anarhiju. Počinje se govoriti o pravima čovjeka, o pravu na slobodu i jednakost pred zakonom što je bilo u suprotnosti s islamskim diktatom koji kaže: "Ako je kalif bio pravedan, njegova je nagrada, a tvoje je da budeš zahvalan. Ako je kalif bio nepravedan, njegov je grijeh, a na tebi je da budeš strpljiv." (Lewis, 1968: 133)

Pod utjecajem tih ideja i sve većeg propadanja Carstva shvatilo se da se stvari moraju promijeniti. Godine 1839. proglašenjem sultanova edikta pod nazivom *Hatišerif od Gulhane*, ("časno carsko pismo") započelo je tzv. tanzimatsko razdoblje, tj. razdoblje reformi i reorganizacije Carstva. Hatišerifom iz 1839. sultan je obećao nove zakone koji će jamčiti sigurnost i vlasnička prava pojedinaca, strogo kazniti primanje mita, regulirati prikupljanje poreza te novačenje vojnika. Zabranjeno je izvršenje kazne bez suđenja, konfiskacija vlasništva i povreda časti pojedinca. Najvažnije od svega, zakoni su se trebali jednako primjenjivati na muslimansko i nemuslimansko stanovništvo Carstva. (Hanioglu, 2008: 72) I dalje je nastavljeno

s reformama te će cijelo to razdoblje tanzimata kulminirati donošenjem osmanskog ustava 1876. godine i sazivanjem osmanskog parlamenta. Međutim, nedugo nakon donošenja Ustava, sultan Abdul Hamid II. na neodređeno je vrijeme raspustio parlament, nakon samo dvaju njegovih zasjedanja, i ukinuo Ustav. (Lewis, 1968: 167) To je označilo kraj tanzimatskog razdoblja. Abdul Hamid nastavio je provoditi neke reforme, kao što je reforma obrazovnog sustava ili sudska i pravna reforma, no njegov samovoljan način vladanja i represija njegova režim stvorili su opoziciju koja će postati sve glasnija u svojim zahtjevima za povratkom Ustava i sazivanjem parlamenta. Opozicija, koju su uglavnom činili mladi, obrazovani ljudi, organizirala se u pokret poznat pod nazivom *Mladoturci* te će 1908. godine provesti revoluciju s ciljem povratka ustavnog stanja i ponovnog sazivanja osmanskog parlamenta. U ovom će radu biti govora upravo o toj revoluciji, o samim počecima mladoturškog pokreta, o njihovoj organizaciji i provođenju revolucije.

Mladoosmani: prethodnici mladoturškog pokreta

Sredinom 19. st. u Osmanskom se Carstvu počela stvarati nova inteligencija koja je imala manju religijsku potporu i protivila se oligarhiji viših službenika i ulema. Predstavnici te nove inteligencije dolazili su iz različitih društvenih slojeva, a ne samo iz starih, moćnih obitelji te su tražili provođenje zapadnih reformi prilagođenih muslimanskoj tradiciji i shvaćanjima. Prvi njihovi vođe bili su pisci i pjesnici, a ne političari, što je razumljivo budući da su od sredine 19. st. zapadne ideje te politički i socijalni stavovi ulazili u osmansko društvo preko književnosti. Francuska je književnost postala novi model imitacije i izvor inspiracije. Kao trojica najvažnijih predstavnika tog novog književnog pokreta navode se Ibrahim Şinasi, Zija-paša i Namik Kemal. (Lewis, 1968: 135-36)

Kao zagovaratelji socijalnih i političkih reformi te modernizacije države, shvatili su da će im za uspjeh biti potrebna podrška što većeg broja ljudi u Carstvu te su nastojali upoznati ljude sa svojim idejama i pridobiti javno mišljenje. Glavno sredstvo pomoću kojeg su nastojali ostvariti taj cilj bile su novine, čiju su važnost i ulogu u zapadnom svijetu brzo prepoznali. Prvi neslužbeni tjednik na turskom jeziku počeo je izlaziti 1840. godine pod nazivom *Ceride-i-Havadis*. Glavni urednik bio je William Churchill, a nakon njegove smrti 1864. godine uredničko mjesto preuzeo je njegov sin. Kako bi ostvarili bolju vezu s rastućim čitateljstvom, urednici su pojednostavili jezik, postupno su napustili dosadan i težak stil pisanja i usvojili jednostavniju formu. U njihovim člancima i kolumnama rođeno

je tursko novinarstvo. (Lewis, 1968: 147) *Ceride-i Havadis* imao je novinarski monopol u turskom jeziku preko dvadeset godina, no tada se počinju izdavati i druge novine te se stvara konkurencija. Ubrzano povećavanje njihova broja novina počelo je zabrinjavati vladu te je 1865. godine na snagu stupio zakon o novinama. Zakonskim su mjerama izvršeni pritisci na određene tiskovine, izlaženje je pojedinih novina zabranjeno te su njihovi urednici i novinari napustili Carstvo i u egzilu u Londonu, Parizu, Ženevi i dr. nastavili njihovo objavljivanje. (Lewis, 1968: 149-150) Pojava novina bila je veoma važna jer će se tim sredstvom koristiti Mladoturci u izražavanju svojih ideja i kritike sultanova režima, a osim toga, novine su omogućile razvijanje navike čitanja kod osmanskog stanovništva.

Spomenuto je da je razdoblje od 1839. do 1876. godine poznato kao tanzimatsko razdoblje, razdoblje reorganizacije Carstva. U tom je periodu stasala nova administrativna i vladajuća elita Carstva koja se suprotstavila porastu sultanove samovlade u drugoj polovici 19. stoljeća. Liberalne i konstitucionalne ideje bile su poznate u Carstvu već neko vrijeme, no šezdesetih godina 19. st. prvi se puta pronalazi nedvojbeno liberalna kritika vladinih djela i programi konstitucionalne reforme. Te su se ideje prvo pojavile u krugu Šinasija, Kemala i njihovih prijatelja i pronašle su pomalo čuvan izraz u novinama toga vremena. Prvi pokušaj organiziranja grupe liberala dogodio se 1865. godine, u lipnju, kada je mala grupa od šest ljudi, uključujući Namika Kemala, održala sastanak i osnovala tajno društvo. Njihov originalni program nije poznat, no smatra se da su bili organizirani po primjeru talijanskih *carbonara*. Tajno je društvo brzo raslo i doseglo broj od 245 članova. Dva princa osmanske vladajuće kuće, Murad i Abdulhamid, izrazila su zanimanja za to društvo, iako je kasnije postalo jasno da su Abdulhamidove namjere bile neprijateljske. Još jedan princ pokazao je zanimanje za spomenuto tajno društvo. Riječ je o Mustafi Fazilu iz egipatske vladajuće kuće, koji je sve do 1866. god, kada je promijenjen zakon o nasljedstvu, trebao naslijediti svojega brata i upravljati Egiptom. On je stoga imao razloga protiviti se sultanu i velikom veziru te se vjeruje da je imao ambiciju postati prvi ministar konstitucionalnog carstva. Osim toga, on je poslao otvoreno pismo sultanu izražavajući u njemu neke teške istine o stanju u Carstvu i predlažući konstitucionalne i druge reforme. To je pismo izazvalo veliko uzbuđenje kod liberala, prevedeno je na turski jezik (bilo je napisano na francuskom) te je tiskano i distribuirano u velikom broju preko novina *Tasvir-i Efkar*. Vlada, iako informirana od svojih špijuna o sastavu društva, ispočetka nije poduzimala nikakve mjere protiv njega. Međutim, taj posljednji čin isprovocirao je velikog vezira Ali Pašu, koji je poslao vođe društva u egzil. Društvo je tada prvi put dobilo ime: u belgijskim novinama su ih nazvali *jeune Turquie*, fraza inspirirana Mladom

Italijom, Mladom Francuskom i Mladom Njemačkom. Naziv su preuzele i druge novine, te je preko njih dospio i u turske novine *Muhbir*. Ime se svidjelo Ali Suaviju i Namiku Kemal, koji su isprobali različite turske ekvivalente, da bi se na kraju odlučili za ime Mladoosmani. Kada je Ali Pašina naredba postala poznata, princ Mustafa Fazil pozvao je vođe Mladoosmana u Pariz što su oni prihvatili te im je on postao glavni financijer. Nedugo zatim došlo je do razilaženja između Suavija, koji je inzistirao na religijskoj reformi kao početnoj točki oživljavanja islamske države i zakona i koji je snažno napadao kršćanstvo, i grupe oko Kemal i Zija-paše, koji se nisu slagali s tim te su se odvojili od Suavija. Nakon smrti velikog vezira Ali Paše 1871. god. većina Mladoosmana vratila se u Carstvo. (Lewis, 1968: 151-154)

Po povratku u zemlju nastavljaju sa svojom djelatnošću te su iskoristili lošu situaciju u Carstvu (bosanski ustanak 1875. godine, ustanak u Bugarskoj i ustanak studenata teologije) i svrgnuli sultana Abdul Aziza. No kako se novi sultan Murat V. nije pokazao kao sposoban vladar, ubrzo su i njega svrgnuli te za sultana postavili njegovog mlađeg brata Abdul Hamida koje je obećao proglasiti Ustav. Osim što je bio pod pritiskom grupe reformatora, među kojima je najznačajniji veliki vezir Midhat-paša, a koji su ga postavili za sultana, i međunarodne prilike prisilile su novog sultana da poklekne i proglasi Ustav. Naime, u srpnju 1876. god. Srbija i Crna Gora proglasile su rat Porti, a europske su sile bile zabrinute položajem kršćanskog stanovništva u Carstvu te su vršile pritisak da se provedu prokršćanske reforme. (Hanioglu, 2008: 111-112) Iako se sultanu nisu sviđale ideje Midhat-paše da

Karta Osmanskog Carstva kroz povijest

pretvori sve subjekte Carstva u građane jednake pred zakonom, kako bi izbjegao uplitanje stranih sila, sultan je morao popustiti te je krajem 1876. godine proglasio prvi osmanski ustav. Ustav je imao 119 članaka, a kao i mnogim drugim ustavima toga doba, za uzor mu je poslužio belgijski ustav iz 1831. godine, naravno, prilagođen osmanskim prilikama. Islam je priznat kao državna religija, sultan je imao funkciju zaštitnika muslimanske vjere, izvršna je vlast imala veću moć i privilegije od zakonodavne, ministri nisu bili odgovorni parlamentu, a zajamčena su i neka osnovna prava kao što je pravo osnivanja političkih stranaka i pravo mirnog okupljanja. (Hanioglu, 2008: 116-117) Osim toga Carstvo je trebalo biti decentralizirano, te su se trebale uspostavile provincijska kontrolna vijeća koja bi nadzirala rad upravitelja provincija. Međutim, sultan je u želji da zaštiti svoja suverena prava uspio prisiliti liberale na određene ustupke. Najznačajniji ustupak leži u 113. članku Ustava koji je dao sultanu ovlasti da može prognati s teritorija Carstva sve one koji su, na osnovi informacija koje je prikupila policija, proglašeni opasni za državnu sigurnost. (Lewis, 1968: 164) Sultan se često pozivao na taj članak Ustava i koristio ga da se riješi svojih neprijatelja. Nakon što su provedeni izbori, sazvan je parlament, koji je prvi puta zasjedao od ožujka do lipnja 1877. godine i na kojem su se po prvi puta susreli predstavnici iz različitih dijelova Carstva, te su raspravljali o stanju u Carstvu i zloupotrebama pojedinih službenika. Drugo zasjedanje parlamenta održavalo se od prosinca 1877. do 13. veljače 1878. godine, nakon čega ga je sultan raspustio jer su članovi parlamenta podigli optužnice protiv nekoliko ministara i zahtijevali da se ti ministri pojave u parlamentu i tamo budu ispitani. Sultan je to odbio te je raspustio parlament koji se nije sastajao sljedećih trideset godina. (Lewis, 1968: 169) Za Mladoosmane to je bio kraj: raspušten je parlament, sustav je suspendiran i tanzimatskom razdoblju došao je kraj. Iako su samo kratkoročno uspjeli u svojem cilju, Mladoosmani su postavili temelje na kojima će izrasti mladoturški pokret koji će i sam inzistirati na povratku Ustava čije je donošenje bilo velikim dijelom zasluga mladoosmanskih vođa.

Mladoturci

Nakon raspuštanja parlamenta i ukidanja Ustava započela je samovoljna vladavina Abdul Hamida II. što je rezultiralo najdugotrajnijim režimom kasnog osmanskog razdoblja. Njegov je režim opisan kao onaj koji dozvoljava i jamči potpunu slobodu, ali u strogim granicama određenim brojnim zakonima. Bio je to autoritaran režim za koji je sultan vjerovao da je prava suprotnost apsolutizmu, iako je sultan bio iznad zakona i nije nikome bio odgovoran. (Hanioglu, 2001: 123) Kako je bio iznimno sumnjičav prema svakome, stvorio je mrežu špijuna i doušnika te je postao poznat pod nadimkom *Crveni*

sultan. (Povijest 15, 2008: 513) Cenzura koja je tada uvedena bila je jedna od najjačih u tadašnje vrijeme, te su novine u potpunosti postale sluge režima, a njihovi se novinari nisu bavili političkim pitanjima, osim kada im je bilo naređeno da kritiziraju postupke stranih vlada. Zabranjeno je bilo spominjati ime svrgnutog sultana Murata V., a jedna od opasnih i nedozvoljenih tema bilo je spominjanje ubojstava i smrti kraljeva, te su tako smrt srpskog kralja i kraljice 1903. godine pripisana probavnim problemima, a austrijska je carica Elizabetha umrla od upale pluća. (Lewis, 1968: 187-188) Postupno se stvarao kult ličnosti novog sultana, slavljene su godišnjice njegovog dolaska na vlast, što nije bilo toliko neuobičajeno, no raskošan način na koji su proslavljane veoma se razlikovao od proslava prethodnih sultana. Proslave nikada nisu bile svečanije i sjajnije, a na glavnim trgovima većine gradova podizani su satovi tornjevi u čast sultanu. (Hanioglu, 2001: 126)

S vremenom je Abdul Hamidov režim počeo stvarati sve više protivnika. Zanimljivo je da su tu novu opoziciju činili mladi obrazovani ljudi koji su se školovali u školama koje je osnovao i reformirao sultan kako bi dobio kvalitetan birokratski kadar. Ta je buduća civilna i vojna elita dobila najnaprednije i najmodernije obrazovanje koje je Carstvo moglo ponuditi, a njihove ideje oblikovane su čitanjem zabranjenih djela Namika Kemala i Zija-paše koja su ih potaknuli na razmišljanja o domovini i slobodi. (Lewis, 1968: 196) Dakle, sam je sultan obrazovao buduće revolucionare i članove mladoturškog pokreta koji će se okrenuti protiv njega.

Prva organizirana opozicijska grupa osnovana je 1889. godine pod imenom *Društvo Osmanlija*. Njezini osnivači bili su četvorica studenata medicine: Ibrahim Temo, Mehmed Reşid, Abdulah Cevdet i Ishak Sükuti. Društvo je brzo raslo dobivajući nove članove iz civilnih, vojnih, mornaričkih, medicinskih i drugih viših škola. Čini se da su, kao i Mladoosmani, za uzor uzeli talijanske *carbonare* te su po njihovom uzoru organizirali brojne ćelije u kojima je svaki član imao svoj tajni broj. Organizirana je i prva takva grupa u inozemstvu, u Parizu, gdje su je osnovali osmanski liberali koji su se tamo nastanili nakon što je sultan raspustio parlament. Tamo su počeli izdavati i časopis pod nazivom *La Jeune Turquie* (Mlada Turska), a ubrzo im se pridružio direktor obrazovanja u Bursi, Ahmed Riza Bej, jedan od najistaknutijih članova mladoturškog pokreta. Pod Rizinim je utjecajem društvo promijenilo ime u *Osmansko društvo za ujedinjenje i napredak*. (Lewis, 1968: 197) U tom se početnom razdoblju aktivnost Mladoturaka svodila na organiziranje novih ćelija i izdavanje časopisa, uglavnom u inozemstvu, koji su zatim krijumčareni u Carstvo. Cilj kojemu su Mladoturci težili bilo je ponovno proglašenje Ustava iz 1876. i povratak parlamentarizma jer su smatrali da će promjene u državnom uređenju spriječiti propadanje Osmanskog Carstva i osigurati

njegov opstanak. To će biti i glavni cilj Mladoturske revolucije. Osim ćelije u Parizu, osnovane su i ćelije u Egiptu, koji je od 1882. bio pod britanskom upravom, i u Ženevi, a od časopisa su najznačajniji *Meşveret* i *Mizan*, u kojima se oštro napadao sultanov režim. Godine 1896. opozicijske su grupe pokušale pretvoriti teoriju u praksu te su pripremale državni udar s ciljem svrgavanja sultana. Udar je trebao biti izveden u kolovozu 1896. godine, no kako je špijunska služba na vrijeme upozorila sultana o njihovom planu, brzom su policijskom akcijom uhićeni gotovo svi zavjernici. Zanimljivo je da su uhićeni zavjernici optuženi i osuđeni zbog pobune i izdaje, no nisu bili osuđeni na smrt, nego su prognani u zabačene provincije, kao što je Anatolija, Mosul i Sirija, gdje su mnogi od njih dobili radna mjesta u državnoj upravi. (Lewis, 1968: 198-199)

Sultan je nastojao uništiti mladoturski pokret u njegovom začetku te je osnovan i poseban prijeki sud za kažnjavanje članova pokreta, a svi ranije osuđeni politički zatvorenici bili su deportirani. Međutim, pokret je rastao zabrinjavajućom brzinom što ga je nagnalo da pokuša novi pristup: pomirenje. Naime, među mladoturskim grupama u inozemstvu došlo je do neslaganja i raskida među centrima u Parizu, Kairu i Ženevi, a zbog ideoloških i osobnih razloga došlo je do rivalstva između dvojice vođa pokreta: spomenutog Ahmeda Rize i Mahmuta Beja, koji je organizirao mladotursku grupu u Egiptu, a zatim se preselio u Ženevu. Sultan je iskoristio to rivalstvo i prišao Mahmutu Beju te ga uspio pridobiti i nagovoriti da dođe natrag u Carigrad. Po povratku je Bej postao član Državnog vijeća što su Mladoturci shvatili kao izdaju, te je 1899. godine pokret dotaknuo dno. Međutim, jedan ih je događaj krajem 1899. vratio u život. Riječ je o bijegu trojice članova sultanove obitelji koji su pobjegli u Francusku i pridružili se Mladoturcima. Bili su to Damad Mahmud Celaleddin-paša, unuk sultana Mahmuda II. i muž Abdul Hamidove sestre, i dvojica njegovih sinova, od kojih će stariji Sabaheddin igrati važnu ulogu u mladoturskom pokretu. (Lewis, 1968: 200-201)

Princ Sabaheddin postat će glavni rival Ahmedu Rizi za preuzimanje vodstva pokreta, a njihovo rivalstvo i ideološke razlike kulminirat će na kongresu osmanskih liberala održanom 1902. godine u Parizu. Iako je kongres sazvan s ciljem ujedinjenja svih protivnika sultanovog režima, rezultat je bio

upravo suprotan, kongres je završio šizmom. Glavno pitanje oko kojeg su se sudionici podijelili bilo je uključivanje europskih sila i traženje njihove intervencije. Stvorile su se dvije glavne frakcije: ona koja je bila za stranu intervenciju i ona oko Ahmeda Rize koja se tome protivila. Članovi prve frakcije željeli su uspostaviti vezu s Velikom Britanijom i tražiti njezinu pomoć za provođenje državnog udara, no u tome nisu uspjeli. Uz tu je frakciju pristao i Sabaheddin te je 1905. reorganizirao tu grupu pod imenom *Liga za privatnu inicijativu i decentralizaciju*. Kako samo ime govori, Sabaheddinova se *Liga* zalagala za decentralizaciju Carstva, koju su ostali vidjeli kao opasnost. Dio koji se protivio stranoj intervenciji, smatrajući reorganizaciju Carstva i svrgavanje sultana unutrašnjim pitanjem, bilo je već spomenuto *Osmansko društvo za ujedinjenje i napredak*, koje će biti preimenovano u *Društvo za napredak i ujedinjenje*. (Hanioglu, 2008: 146-147) Upravo će ono odigrati najznačajniju ulogu u provođenju Mladoturske revolucije 1908. godine.

Sultan Abdul Hamid II

Organizacija ITC-a¹

ITC je imao ogranke kako u inozemstvu tako i unutar granica Carstva. Međutim, organizacija tih ogranaka bila je slaba, a neki su se, poput egipatskog ogranka, sastojali od nekoliko članova koji su se sastajali u stanu jednog od njih i razmjenjivala pisma s Ahmedom Rizom. Središnjica u Parizu shvatila je da je potrebna bolja i čvršća organizacija kako bi uspjeli u svojem cilju.

Središnji odbor ICT-a nalazio se u Parizu i sastojao se od četiriju pododбора: pododbor za publikacije na stranim jezicima, pododbor za publikacije na turskom jeziku, pododbor za unutarnje poslove i organizaciju korespondencije i pododbor za financije. (Hanioglu, 2001: 144)

Svaki ogranak trebao je imati voditelja, tajnika i blagajnika, te distributora propagandnog materijala. Napisane su i smjernice za uspostavu novog ogranka, a one otkrivaju da je središnjica, kad bi je netko kontaktirao želeći uspostaviti novi ogranak, slala tiskane regulacije koje su trebale biti temelj za uspostavu ogranka. Na kraju tih regulacija nalazila se zakletva, koju su organizatori i budući vođe ogranka trebali prepisati na komadu papira, potpisati je i poslati natrag u Pariz. Tako su zakletvu

¹ *Ittihad ve Terakki Cemiyeti* turski je naziv Društva za ujedinjenje i napredak te će se u ostatku teksta koristiti kratica ITC.

polagali samo članovi izvršnih odbora ogranka, dok su ostali članovi polagali zakletvu na svoju čast, integritet i religiju kojoj pripadaju, da će služiti ciljevima Vijeća, bez obzira na žrtve, i da neće izdati te ciljeve. Potpisane i zapečaćene zakletve članova trebale su se čuvati u ogranku. Svakom ogranku bila je poslana knjiga s kodovima kako bi mogli u tajnosti držati sve najvažnije podatke i imena članova. Sva pisma koja su dobivali od središnjeg odbora trebala su biti zalijepljena u posebnu bilježnicu koju im je središnjica poslala. Također, sva pisma koja je slao ogranak morala su biti kopirana i zalijepljena u tu istu bilježnicu prije nego su bila poslana. Svaki je ogranak trebao imati pečat s natpisom *Ogranak Osmanskog društva za ujedinjenje i napredak*. Pečat, knjiga kodova i popis članova, kao i bilježnica s korespondencijom, trebali su biti posebno čuvani, po mogućnosti u sefu. Ogranak je bio dužan bilježiti prihode i rashode u već spomenutu bilježnicu. Novi članovi nisu trebali znati identitet nijednog drugog člana ogranka, osim onoga tko ih je doveo u ogranak i osobe u izvršnom odboru kojoj su bili predstavljeni po dolasku. Ogranci su morali slati pola svojih prihoda središnjem odboru, a svaki je član bio dužan davati bar onoliko novca koliko je iznosila pretplata za glasilo ICT-a, *Sura-yi Ümmet*. Ograncima smještenim u različitim regijama davane su drugačije knjige kodova kako ne bi mogli komunicirati jedni s drugima, niti razumjeti korespondenciju. Tek nakon osnivanja nekoliko ogranka u istoj regiji, pristupalo se uspostavi regionalnog središnjeg ogranka koji je nadgledao rad svih ogranka te regije. (Hanioglu, 2001: 144-145)

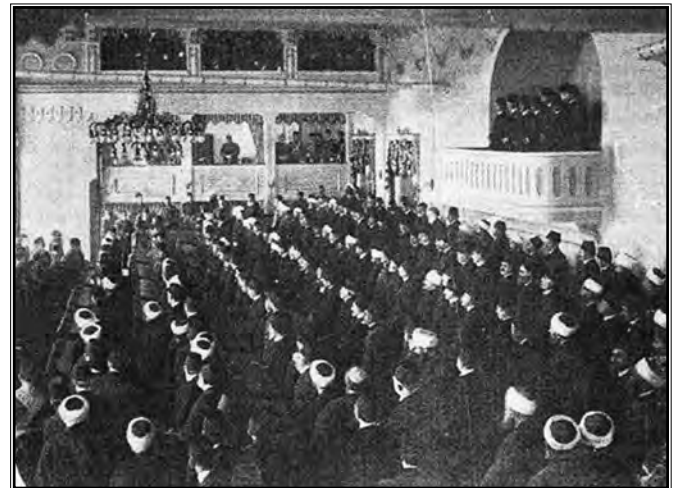
Postojala su dva tipa ogranka: jednostavni ogranci i akcijski ogranci, odnosno oni spremni na djelovanje. Svaki je ogranak pri uspostavi birao između tih dvaju tipova. Izgleda da je većina ogranka u inozemstvu bila jednostavnog tipa, baveći se distribucijom propagandnog materijala i njegovim krijumčarenjem u zemlju, dok su ogranci na teritoriju Carstva uglavnom bili akcijski ogranci. Svi su ogranci imali zadatak regrutirati što više članova koje će poslati u gradove i sela u njihovoj blizini kako bi mogli organizirati nove ogranke. U Parizu se nalazio registar s popisom svih ogranka i njihovih članova koji su zatim dobili svoj brojčani kod. (Hanioglu, 2001: 145-147)

Zanimljivo je da su ogranci informirali središnji odbor o postojanju pojedinaca koji su spremni riskirati vlastiti život za ciljeve ITC-a. Naime, svi su članovi trebali biti spremni položiti život za te ciljeve, no ti su pojedinci to uistinu i činili. (Hanioglu, 2001: 146) Bili su slični današnjim bombašima samoubojicama, te su obučavani za opasne akcije koje su uglavnom završavale njihovom smrću, najčešće je bilo riječ o ubojstvima važnih ljudi u upravi ili vojsci.

Drugi kongres osmanskih opozicijskih organizacija

Nakon što je kongres u Parizu 1902. godine završio neuspješno, pet godina kasnije održan je novi kongres na kojem su se sastale različite opozicijske grupe sa svrhom da se dogovore oko zajedničkih ciljeva i programa djelovanja.

Kongres se održavao od 27. do 29. prosinca 1907. godine. Na njemu su osim predstavnika ITC-a, sudjelovali i predstavnici *Lige za privatnu inicijativu i decentralizaciju*, te predstavnici *Armenske revolucionarne federacije*. Budući da se nije raspravljalo o ideološkim pitanjima, nije došlo do većih nesuglasica i raskida kao na prvom kongresu, nego je jednoglasno donesena zajednička deklaracija u kojoj se govori da treba prisiliti sultana Abdul Hamida II. na abdikaciju, da je potrebna drastična promjena administracije i povratak Ustava te uspostava organa sa savjetodavnom ulogom. U deklaraciji se nalazi i program djelovanja kojeg čini oružani otpor protiv vlade, neoružani otpor u obliku protesta policajaca i državnih službenika, koji će dovesti do njihovih ostavki, neplaćanje poreza sadašnjoj administraciji, širenje propagandnog materijala među vojskom tako da vojnici ne reagiraju protiv pobunjenika, opća pobuna stanovništva te ostali načini djelovanja koji će biti poduzeti u skladu s tijekom događaja. (Hanioglu, 2001: 203-205)

Mladoturci

Pripreme za revoluciju i njezino provođenje

Tijekom 1907. i 1908. godine došlo je do određenih događaja koji su potaknuli Mladoturke na djelovanje i provođenje revolucije u srpnju 1908. Kako je financijska kriza Carstva sve više dolazila do izražaja, dolazilo je do pobuna stanovništva, a osobito vojnika koji nisu dobivali plaću i koji su bili slabo opremljeni. Neki povjesničari smatraju da je financijska kriza glavni uzrok Mladoturske revolucije. Osim toga, međunarodne prilike više nisu bile naklonjene Osmanskom Carstvu jer sada je i Velika Britanija stala na suprotnu stranu, te su Mladoturci

odlučili krenuti u akciju kako bi spasili Carstvo od komadanja i svođenja na nevažnu azijsku silu. Glavno žarište revolucionarnih djelatnosti bilo je u Makedoniji² koja je nakon Ilindenskog ustanka 1903. bila pod posebno zaštitom stranih sila te je opasnost od gubljenja tog dijela bila stvarna.

Spomenuto je da se mladoturski pokret snažno širio nakon kongresa 1902., da su osnivani mnogi ogranci i da je imao sve više članova. No 1906. došlo je do važnog događaja: osnivanja ogranka, tj. ćelija ITC-a među kadetima vojnih škola. Prva takva ćelija uspostavljena je u Damasku pod imenom *Društvo za domovinu i slobodu*, a njezin je član bio i kapetan Mustafa Kemal, kasnije prvi predsjednik Turske. Slične ćelije osnovane su u Jaffi i Jeruzalemu te u Solunu, među časnicima Treće armije. (Lewis, 1968: 205) U Solunu je osim toga utemeljeno *Osmansko društvo slobode* (1906.) kojeg su osnovali tamošnji visokopozicionirani vojni časnici i službenici, a najznačajniji je Talât Bej, glavni službenik u poštanskom uredu, koji će kasnije postati jedan od glavnih vođa Mladoturaka. Godine 1907. doći će do spajanja tog društva s ITC-om što će dovesti do promjena u samoj organizaciji ITC-a. Naime, nastala su dva sjedišta ili stožera, vanjsko, koje se nalazilo u inozemstvu, u Parizu, i unutrašnje, koje se nalazilo na teritoriju Carstva. Svaki je stožer imao administrativnu i financijsku autonomiju uz obvezu međusobnog pomaganja. Ogranci unutar Carstva i članovi s kojima je direktan kontakt bio opasan smješteni su pod autoritet unutrašnjeg stožera, te je sve što se odvijalo unutar Carstva bilo pod autoritetom unutarnjeg stožera. Pariški je stožer predstavljao ITC u inozemstvu i bio je odgovoran za ogranke izvan teritorija Carstva te je održavao veze sa stranim vladama i novinama. Dogovorena su dva službena glasila: *Şûra-yi Ümmet* na turskom i *Meşveret* na francuskom jeziku. (Hanioglu, 2001: 213-216) Sada je ITC stvorio široku bazu izvan i unutar Carstva te je mogao krenuti u pripremanje revolucije.

Nekoliko je događaja potaknulo Mladoturke na djelovanje u ljeto 1908. Već je spomenuto da je nakon Ilindenskog ustanka Makedonija bila pod mandatom stranih sila, no krajem 1907. mandat stranih agenata bio je na isteku te su se predstavnici tih sila sastali i poslali zahtjev sultanu za produženje njihove misije. Kako je sultan to odbio, tvrdeći da ti agenti sada trebaju prijeći u osmansku službu, velike sile poslale su novu notu inzistirajući na tom zahtjevu. Kako sultan nije želio odobriti taj zahtjev, predstavnici velikih sila željeli su sami pronaći rješenje, po njima, veoma teškog stanja u Makedoniji. Velika je Britanija predložila da velike sile postave nezavisnog guvernera kojeg ne bi plaćala Porta, nego one same te da se broj turskih trupa, čije je financiranje opterećivalo makedonski

2 Ne odnosi se samo na današnju državu Makedoniju, nego obuhvaća i dijelove današnje Bugarske, Albanije, Kosova i Grčke (s gradom Solunom).

budžet, značajno reducira i umjesto njih da se poveća broj stranih policajaca. Rusija je prihvatila taj prijedlog i zajedno s Britanijom krenula u izradu novog sustava reformi³ za Makedoniju. U strahu da će doći do provođenja tog sustava reformi, što bi značilo kraj sultanove vlasti na tom području, sultan je u ožujku 1908. izdao carski dekret kojim se produžuje mandat stranih agenata u Makedoniji sve do sredine 1914. godine. (Hanioglu, 2001: 233-235) ITC je pratio sva zbivanja te je smatrao da bi provođenje reformi, koje su favorizirale kršćane, dovelo do gubljenja teritorija Carstva u Europi i njegovo ograničavanje na azijski dio. Također su bili zabrinuti zbog položaja muslimanskog stanovništva u Makedoniji te su napravili plan djelovanja koji je uključivao ubojstva osmanskih službenika, koji su dobro poznati kao korumpirani, te osnivanje oružanih odreda. Odlučeno je da se s tim planom neće krenuti odmah, nego kada i ako dođe do provođenja reformi. (Hanioglu, 2001: 237) Makedonsko pitanje postalo je pitanje opstanka Carstva u Europi, a ironično je da su upravo europske sile omogućile pokretanje Mladoturske revolucije u Makedoniji jer je zbog prisutnosti njihovih agenata tamošnja situacija bila drugačija nego u ostatku Carstva: slobodno su se čitale zabranjene publikacije, časnici su putovali gdje god su htjeli, a strah od strane intervencije bio je stvaran, a ne maglovita mogućnost kao u ostalim dijelovima. To je potaknulo tamošnje stanovništvo da se organizira i stane uz Mladoturke.

ICT je iskoristio i nezadovoljstva među ljudima, osobito vojnicima, koji su podizali ustanke širom Carstva. Vojska je bila nezadovoljna zbog neredovitosti plaća, produživanja roka službe i nemogućnosti dobivanja dozvole za napuštanje garnizona. ITC je poticao vojnike da se organiziraju kako bi ostvarili svoja prava. Slijed događaja je uvijek bio jednak: prvo bi vojnici odbili poslušnost svom nadređenom, zatim bi se okupili u blizini džamije te marširali do lokalnog poštanskog ureda, zauzeli ga i poslali telegram sultanu koji bi prihvatio njihove zahtjeve. Središnja je vlast tek kasnije otkrila da su te pobune vojnike organizirane prema instrukcijama ITC-a. (Hanioglu, 2001: 238-239) Pridobivanjem vojnika, Mladoturci su dobili oružanu snagu s kojom su mogli parirati sultanu i provesti revoluciju.

Nakon dugogodišnjih priprema, Mladoturci su napokon bili spremni za provođenje svojega plana: proglašavanje Ustava, svrgavanje sultana i očuvanje Osmanskog Carstva. Imali su revolucionarni program, kadar discipliniranih i požrtvovnih dobrovoljaca, široku mrežu ogranka

3 Dotadašnji mandat stranih sila bio je ocrtan u Mürztegovom programu te je sadržavao poprilično blage mjere. Naime, mandat stranih sila nije se odnosio na dijelove s većinskim muslimanskim stanovništvom (Kosovo, Manastir), strani agenti imali su savjetodavnu ulogu i bili su podređeni, kao i financijska komisija, osmanskom glavnom inspektor. Stoga nisu bili uspješni u provođenju željenih reformi.

koja je pokrivala sve europske provincije Carstva i koja je učinkovito i lako provodila propagandnu kampanju, nezadovoljstva među vojskom i ostalim stanovništvom išla su im u korist, kao i makedonsko pitanje koje je stvorilo pravi strah od strane intervencije i raspadanja Carstva. Ne zna se jesu li vođe ITC-a odredile točan datum početka revolucije, no okolnosti su ih prisilile da reagiraju u srpnju 1908. U lipnju 1908. počele su se širiti glasine o dogovoru između Edvarda VII. i Nikole II. o podjeli Makedonije što je utjecalo na ITC da pokrene program mobilizacije, a drugi razlog za početak djelovanja bila je planirana akcija sultanovih sigurnosnih snaga koje su namjeravale uništiti ITC i ugušiti pobunu u nastanku. Naime, brza ekspanzija ITC-a u svim europskim dijelovima Carstva onemogućila je Mladoturcima da djeluju isključivo tajno, čak i Makedoniji gdje je mreža sultanovih špijuna bila manje učinkovita. Organizacija koja je brojala nekoliko tisuća članova teško je mogla djelovati u tajnosti, te je došlo do istraga lokalnih vlasti. U lipnju 1908. situacija je postala kritična, te je sultan, s namjerom da slomi pokret, pozvao neke od vojnih vođa ITC-a u Carigrad, a u Makedoniju su poslani timovi istražitelja. Enver Bej i major Ahmed Nijazi bili su među časnicima koji su pozvani u Carigrad, no kako

Mladoturska revolucija u Manastiru, 23. srpnja 1908.

su shvatili pravi razlog poziva, nisu mu se odazvali, nego su okupili odrede naoružanih ljudi i otišli u brda. (Lewis, 1968: 207-208) ITC je počeo organizirati i naoružavati i druge takve odrede provaljujući u vojna skladišta i dijeleći puške dobrovoljcima. Osim toga, prije srpanjskih događanja, izvršili su nekoliko ubojstava ljudi koji su slali špijunske izvještaje u Istanbul ili koji su bili poslani da istraže aktivnosti ITC-a. Sultan je znao da mora brzo reagirati, no za okupljanje vojske i njezino slanje u Makedoniju trebalo je vremena. Budući da se veći dio Trećeg korpusa, smještenog u Makedoniji, priključio ITC-u, sultan se nastojao osloniti na vjerne trupe na čije je čelo postavio Šemsi-pašu. Šemsi-paša okupio je bataljune iz Prizrena i Mitrovice i nešto albanskih dobrovoljaca, te je planirao krenuti suprotstaviti se pobunjenicima. Dana 7. srpnja 1908. stigao je u Manastir i odlučio krenuti u Resen gdje se nalazio Nijazijev odred, ali ITC je brzo djelovao i ubio ga prije nego je napustio Manastir. Iste noći osnovan je odred ITC-a u Manastiru koji je brojao 120 muškaraca naoružanih puškama. Sultan je za nasljednika Šemsi-paše postavio njegova zeta, ne znajući da je on bio član ITC-a te su odredi ITC-a sada bili sigurni od napada snaga koje je okupio

Šemsi-paša. Ravnoteža snaga u Makedoniji mijenjala se u ITC-ovu korist. Trupe, koje su trebale pristići iz Anatolije, ITC je pridobio već u Izmiru ili nakon što su se iskrcali u Solunu, te su vojnici odbili raditi protiv ITC-a, a mnogi su mu se i pridružili. Propagandni ogranci ITC-a su sada krenuli s još jačom propagandnom djelatnošću te su postavljali pozive za povratak Ustava u gradove i muslimanska sela, a poslali su i memorandum stranim konzulima u Manastiru pobijajući sultanove izjave da je riječ o pobuni šačice dezertera. U memorandumu su naglasili liberalan karakter pokreta, njegovu usmjerenost na cijelo Carstvo i da su lekciju o slobodi, jednakosti i pravdi naučili iz europske povijesti. Također su odbacili optužbe sultana koja je ITC pokušala prikazati kao muslimanske fanatike usmjerene protiv kršćana. Osim toga, vanjski stožer ITC-a opravdavao je pokret u europskim novinama naglašavajući njegovo poštivanje svih međunarodnih sporazuma, jednakost prava za sve ljude Carstva bez obzira na vjeru, ali i da je revolucija unutarnja stvar te zbog toga strana intervencija neće biti tolerirana. (Hanioglu, 2001: 167-171) Uvjeravali su Europu da njihova djelatnost nije usmjerena protiv kršćana ili Europe i da će svi imati korist od promjena režima u Osmanskom Carstvu.

Izražavanje usmjerenosti na cijelo Carstvo i sve njegovo stanovništvo bilo je osobito važno jer je ITC želio naglasiti panosmanizam kako bi pridobio i nemuslimansko stanovništvo Carstva.

ITC je dobivao bitku na svim bojištima: započeo je revoluciju šaljući oružane odrede i izvršavajući ubojstva sultanovih špijuna, svaki vladin pokušaj suzbijanja revolucije završio je neuspjehom, a snage koje su mobilizirane kako bi ugušile revoluciju, odbile su sudjelovati u tome. ITC se pripremao zadati konačan udarac sultanovu režimu. Počeli su "bombardirati" palaču i vladu telegramima u kojima su tražili povratak Ustava, a 23. srpnja dali su ultimatum sultanu da do 26. srpnja prihvati njihove zahtjeve i proglasi Ustav, ili će njihove snage marširati na glavni grad. Dok se čekao sultanov odgovor, ogranci u pojedinim gradovima počeli su sami proglašavati povratak Ustava iz 1876. Sultan je morao priznati poraz i 24. srpnja izdao je dekret u kojem prihvaća sazivanje parlamenta i ponovno proglašenja osmanskog ustava. Počela je druga ustavna era. (Hanioglu, 2001: 274-275)

ITC je uspostavio kontrolu nad europskih dijelovima Carstva, dok stanovništvo u azijskim dijelovima nije bilo ni svjesno revolucije, nego su o

svim zbivanjima čuli tek nakon povratka ustavnog stanja. Tek su tada ljudi širom Carstva počeli izlaziti na ulice i tada je pobuna u Makedoniji dobila panosmanski karakter. Obični građani su iskoristili tu priliku da se riješe sultanovih vlasti: zamornih službenika i poreza, ali su uskoro pred njih stali ti isti službenici kao obnovljena moć države pod vodstvom revolucionara čija je prva preokupacija bila uspostava reda i vladavine prava. (Hanioglu, 2008: 149) ITC je izašao kao najveći politički čimbenik nakon revolucije te možemo reći da je prvih godinu dana nakon revolucije postojalo dvovlašće, tj. postojala je vlada i njezini lokalni uredi i činovnici, te ITC i njegovi ogranci koji su djelovali kao vlada i uprava u sjeni. (Hanioglu, 2001: 282) Kako bi ispunili obećanje o obnovi parlamenta, ITC je uputio prijelaznoj vladi da zakaže izbore koji su se održali u studenom i prosincu 1908. Svi su muškarci koji su plaćali porez i bili stariji od 25 godina imali pravo glasa, a predstavnici su morali imati najmanje 30 godina i morali su poznavati turski jezik. (Hanioglu, 2008: 151) ITC je ostvario pobjedu na izborima i sada je držao parlament pod svojom kontrolom, a iako je zadržao sultana, smanjio je njegove ovlasti. Međutim, 1909. zbačen je sultan Abdul Hamid i za novog je sultana postavljen njegov brat Mehmed V. Glavni odbor ITC vukao je sve poteze u vojsci i državnoj upravi, radeći iza scene i kontrolirajući sve preko državnih institucija. Kada su došli na vlast, članovi ITC-a drastično su se odmaknuli od liberalizma i ustavne doktrine koju su proklamirali dok su bili u opoziciji: odbili su raspustiti ITC kao polutajno političko udruženje te su ga pretvorili u političku stranku, a nastavili se miješati u sve tajnim kanalima. (Sohrabi, 2002: 49)

Mustafa Kemal i Mladoturci

Mladoturški pokret, pod čijim su se imenom okupile različite opozicijske grupe, nastojao je očuvati Osmansko Carstvo vidjevši njegov spas u uvođenju parlamentarizma, proglašenju Ustava koji će jamčiti slobode i prava svih stanovništva bez obzira na vjeru. To su bili osnovni ciljevi Mladoturske revolucije, koji su općenito gledano, ostvareni u

sultanovom proklamacijom Ustava i sazivanjem parlamenta. Njihov cilj nije bio uništenje Carstva, nego njegov spas. U tome su uspjeli, no nakratko jer će jednom na vlasti Mladoturci preuzeti mnoge metode hamidijanskog režima. Ubrzo će uslijediti Prvi svjetski rat i raspad Osmanskog Carstva čiji će nasljednik postati Republika Turska koju je proglasio jedan od članova Mladoturskog pokreta, Mustafa Kemal (Atatürk). Glavne promjene, koje su nastale na političkom planu, bile su politički pluralizam, postojanje niza političkih stranaka, što nažalost nije dugo potrajalo, te porast važnosti vojske u osmanskom društvu, militarizacija politike. Druga je ustavna era ostavila u nasljeđe elemente kao što su izbori, pravo na predstavljanje, sloboda tiska, pravo na okupljanje i sl., a te ideje, jednom izražene, kasnije nije bilo lako zaboraviti.

Young Turk Revolution by Maja Vonić

The Young Turks movement, which emerged from an opposition to the regime of Sultan Abdul Hamid II, was a coalition of various groups that wanted to overthrow the Ottoman Sultan and introduce certain reforms in order to preserve the Ottoman Empire. The major goal of the Revolution to be carried out by the Young Turks in 1908 was to adopt the Constitution and restore the Parliament, which was intended to democratize the Empire and ensure its integrity. The Young Turk Revolution was followed by World War One and the decline of the Ottoman Empire, which became the Republic of Turkey, proclaimed by one of the members of the Young Turks Movement, Mustafa Kemal Atatürk.

LITERATURA

1. Goldstein, Ivo (ur.), 2008. *Povijest 15: Kolonijalna carstva i imperijalizam (1871.-1914.)*, Jutarnji list, Zagreb.
2. Hanioglu, M. Şükrü, 2008. *A brief history of the late Ottoman Empire*, Princeton University Press, Princeton.
3. Hanioglu, M. Şükrü, 2001. *Preparation for a Revolution: The Young Turks, 1902 – 1908*, Oxford University Press, New York.
4. Lewis, Bernard, 1968. *The Emergence of Modern Turkey*, Oxford University Press, London.
5. Sohrabi, Nader, 2002. *Global Waves, Local Actors: What the Young Turks Knew about Other Revolutions and Why it Mattered*, u: *Comparative Studies in Society and History*, vol. 44, br. 1, Cambridge University Press, Cambridge.